

*к.е.н., доц. Ломачинська І. А.
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

ЩОДО ЕВОЛЮЦІЇ СУТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Не зважаючи на достатню кількість досліджень щодо сутності та структури «фінансової системи», питання розвитку теоретичних та практичних підходів до формування національних фінансових систем потребує подальшого розвитку. Це

пов'язано, по-перше, із тим, що фінансовий розвиток, як здатність фінансової системи реалізовувати власні функції, є одним із головних чинників зростання соціально-економічного добробуту у сучасних умовах. І, по-друге, фінансова система є сферою, яка динамічно розвивається і кардинально трансформується під впливом глобалізації та технологічних змін.

Р. Г. Шмідт і М. Тірелі [1] узагальнили існуючі підходи до визначення фінансової системи і виокремили інституціональний, посередницький, функціональний, системний підходи.

Інституціональному відповідає підхід Ф. Мішкіна [2], який розкриває фінансову систему як сукупність фінансових інструментів, ринків і інститутів. Тобто, фінансова система – це, перш за все, сукупність фінансових установ (банки, фінансові компанії, страхові компанії і т. п.). Таку думку поділяють Дж. Ван Хорн, Р. Г. Хаббард, Ж. Матук, М. В. Романовський, Г. Н. Белоглазова й ін.

Посередницький підхід базується на розподільному і монетарному підходах. Згідно розподільному, фінансова система розглядається як надбудова над системою фінансів суб'єктів ринку, що створена для задоволення їх потреб у фінансових ресурсах для забезпечення діяльності за допомогою різноманіття фінансових інструментів [3]; це механізм посередництва щодо перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами, які мають дефіцит та надлишок грошових коштів (Х. Г. Гарлі, Е. С. Шау, А. Янк). Монетарний підхід розглядає фінансову систему як механізм забезпечення коштами реальний сектор економіки через центральний та комерційні банки (В. Александр, М. Бохл, Центральні банки).

Функціональний підхід заснований на тому, що фінансова система – це сукупність суб'єктів, які мають відмінні цілі (держава – максимізація добробуту країни, громадян; суб'єкти господарювання – максимізація ринкової вартості та добробуту власників; домогосподарства – максимізація індивідуального добробуту). Отже, фінансова система – це сукупність фінансових ринків, фінансових посередників, фінансових інститутів, завдяки яким реалізуються фінансові плани домогосподарств, суб'єктів господарювання, державних і місцевих органів влади (Д. Б. Кране, Р. Мертон).

Системний підхід розглядає фінансову систему як сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів або підсистем (Р. Х. Шмідт, Р. Хекетал, М. Тіррел).

Можна погодитися з тими авторами, які вважають, що ці підходи є взаємодоповнюючими, один спирається на інший, а системний дозволяє їх узагальнити. Це, вкрай важливо, коли в результаті еволюції та трансформації фінансова система набуває нових характеристик, властивостей, елементів.

Щодо функцій, то також існує декілька авторських підходів (Ц. Боді і Р. Мертон; Браун Р. Левайн; Дж. Стіглітц; В. Фіцджеральд і А. Деміргуч-Кунт). Втім можна узагальнити, що основними функціями фінансової системи є: акумуляція тимчасово вільних грошових коштів та їх трансформація в інвестиції; управління ризиками; інформаційна функція; моніторинг; зниження витрат обігу. Реалізуючи ефективно ці функції, фінансова система створює сприятливі умови для зростання соціально-економічного добробуту. Існуючі розбіжності щодо функцій не є принциповими, оскільки дослідники єдині в своїх поглядах з приводу того, що функціонування фінансової системи слід розглядати в межах забезпечення трансформації заощаджень в інвестиції.

При цьому важливо зауважити, що функції фінансової системи є відносно стабільними у часі та просторі, в той час, як фінансові інститути трансформуються, і їх функції змінюються [4, с. 24]. При цьому незмінною залишається сфера їх діяльності – фінансова система.

Інституційні зміни поряд із технологічними є головними детермінантами сучасного соціального та економічного розвитку [5, с. 133], являють складний процес, пов'язаний зі зміною базових або інших інститутів під впливом різноманітних чинників. У контексті становлення фінансової системи її інституційний розвиток пов'язаний, перш за все, із формуванням фінансових інститутів, які наділяються відповідними функціями, повноваженнями, правилами поведінки, та їх взаємозв'язком, що визначає архітектуру та

модель фінансової системи (банко- та фондовоорієнтована) [6]. Враховуючи, що фінансова система – це складова соціально-економічної системи держави, її інституційний розвиток визначає роль, місце фінансового сектору в цій системі, умови взаємодії з реальним сектором. При цьому підвищення ефективності функціонування фінансової системи забезпечується інноваціями у фінансовій сфері та конкуренцією інститутів.

Архітектура фінансової системи відображає її структуру щодо економічної суті та ролі фондового ринку й банківських установ, а також природи інформаційної асиметрії, яка визначає економічну поведінку агентів [7]. Враховуючи особливості банко- та фондовоорієнтованої моделі, можна стверджувати, що перевага тих чи інших інститутів буде по-різному забезпечувати реалізацію базових функцій фінансової системи, що, в свою чергу, буде мати відмінний вплив на фінансові й економічні рішення суб'єктів, динаміку й структуру зростання економіки країни в цілому.

Втім, не зважаючи на належність національної фінансової системи до банко- або фондовоорієнтованої моделі, кожна з них буди значно відрізнятися одна від одної, у тому числі в результаті відмінних факторів, що визначають фінансовий розвиток в країні [8]. Відповідно, поряд із архітектурою фінансової системи доцільно розглянути її дизайн. Метою дизайну є визначення формальних якостей фінансової системи, які характеризують не лише її зовнішні характеристики, а й, головним чином, структурні та функціональні зв'язки, які перетворюють систему в цілісну єдність (з точки зору як виробника, так і споживача). Отже, дизайн фінансової системи – це будь-який комплект, ансамбль, комплекс, система об'єктів (фінансові продукти, послуги, інструменти), який відповідає певному або необхідному набору вимог. В якості дизайнерів мають виступати держава та учасники фінансового ринку.

Основними критеріями ефективної архітектури і дизайну є оптимальність, ефективність, зрілість, сила, стабільність, гнучкість національної фінансової системи. Оптимальна фінансова система – архітектура та її еволюція, трансформація з мінімальними витратами; ефективна – здатність забезпечувати раціональне формування, розподіл, використання обмежених фінансових ресурсів; сильна – здатність забезпечувати рівні можливості розвитку секторів, в яких власні джерела фінансування недостатні; зріла – здатність забезпечувати довгострокові інвестиції; стабільна – здатність протидіяти зовнішнім шокам; гнучка – здатність ефективно адаптуватися до викликів економічного середовища.

XXI сторіччя – це епоха інформаційних технологій, коли кожного дня з'являються нові цифрові послуги, які поступово змінюють поведінку клієнтів, що призводить до зміни традиційних бізнес-моделей. В результаті відбулися корінні зміни у звичному характері функціонування фінансової системи, сформувалась тенденція до її цифрової трансформації, майбутньої децентралізації основних фінансових процесів. У результаті формується екосистема фінансової системи як система взаємодії між провайдерами послуг, регуляторами, споживачами на основі конкуренції та співробітництва з тим, щоб задовільними потреби клієнта. Характерними особливостями цієї екосистеми є використання New Tech у повсякденному житті та обслуговуванні потреб споживачів фінансових послуг.

Вже сьогодні можна спостерігати як FinTechs вдосконалюють традиційні фінансові послуги й з часом сформують новий ландшафт фінансової екосистеми, в основі якої не традиційні банки, інвестиційні та страхові компанії, фондові біржі як ті, що забезпечують трансформацію заощаджень в інвестиції, а єдина технологічна платформа, в основі якої Blockchain і DLT, алгоритм машинного навчання та штучний інтелект, засоби онлайн та офлайн доступу до фінансових послуг, ефективної дистанційної комунікації (смартфон, біометрична ідентифікація, мобільні додатки, чат-боти, онлайн-помічники, соціальні мережі). Базовими елементами цього процесу є хмарні технології, штучний інтелект, аналітика Big Data. Ця технологічна платформа має стати дієздатним менеджером нової фінансової екосистеми, яка збалансує потреби виробників фінансових продуктів з попитом споживачів у реальному часі. Це змінить не лише інституційну структуру фінансових систем, а й модернізує функціональну. Отже, роль споживача у

функціонуванні фінансової системи зростає, а роль традиційних інститутів та регулюючих органів зменшується [9].

Споживач поступово буде ставати центром модернізації фінансових відносин. З одного боку, завдяки новим наборам сервісів споживач отримає можливість найбільш повно задовольняти свої потреби на основі персоніфікації фінансових послуг, що передбачає стратегії та бізнес-моделі, орієнтовані на клієнта, дизайн фінансових продуктів на основі агрегованих персоніфікованих цінностей, історичних тенденцій, у тому числі нефінансових, когнітивних розрахунків. З іншого, перспективи подальшого існування банківських та інших фінансових установ будуть залежати від їх здатності розуміти мотивацію і потреби споживачів фінансових послуг та продуктів, їх бренду як відображення довіри, чесності, безпеки, якості. В результаті, основними тенденціями буде розширення фінансових послуг, підвищення доступності фінансових продуктів і послуг для клієнтів, зниження витрат та зростання швидкості надання фінансових послуг на основі безпеки, аналітики, інтеграції. Великий обсяг даних створюватиме нові можливості для аналізу статистичних даних і збільшить прозорість надання та споживання фінансових послуг.

Глобальний характер оцифрування впливає і на регуляторні органи. Їх вплив зменшується і змінюється від жорсткої системи контролю до «арбітру ринку» щодо забезпечення правильного балансу між захистом споживачів, просуванням конкурентних ринків, заохоченням інновацій. Отже пріоритетами їх функціонування в нових умовах є захист прав споживачів, розвиток конкуренції, захист стабільності й надійності фінансової системи. Регулювання та нагляд мають бути гнучким, що буде заохочувати інноваційні проекти та уникати будь-яких перешкод на шляху до змін. Нова екосистема сприяє проникненню New Tech й у регуляторну діяльність, в результаті активно розвиваються спеціалізовані технології RegTech і SupTech.

Отже, еволюція й трансформація фінансової системи під впливом глобалізації та технологічних змін зумовлює удосконалення її сутності шляхом введення додаткових категорій, зокрема архітектура і дизайн фінансової системи, фінансова екосистема та її ландшафт, які потребують подальшого вивчення та теоретичного і практичного обґрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Schmidt R., Tyrell M. What constitutes a financial system in general and the German financial system in particular? *Finance & Accounting*. 2003. № 111. С. 5–57.
2. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. М.: Вильямс. 2006. 880 с.
3. Ермолаев Е.А., Завьялов Ю.С. Теоретические аспекты определения понятия «финансовая система». *Деньги и кредит*. 2014. №7. С.63-72.
4. Merton R. C., Bodie Z. A. Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment. URL:<http://www.people.hbs.edu/rmerton/Conceptual%20Framework.pdf>
5. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. 180 с.
6. Ломачинська І. А. Архітектура фінансової системи України: теоретичні основи оптимізації в сучасних умовах. *Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наук. праць*. 2011. 41(2). С. 244-249. Boot A., Thakor A. Financial System Architecture. *Review of Financial Studies*. 1997. Vol.10. P. 693-733.
7. Ломачинська І. А. Чииники формування національної моделі фінансової системи в умовах глобалізації. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності* : матер. міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова. 2016. С. 14-16.
8. Ломачинська І.А., Мумладзе А. О. Вплив технологічних змін на трансформацію фінансових систем. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.). Одеса: Фенікс. С. 49-54.